

Η διπλωματία των ΜΜΕ

Τα ΜΜΕ, εκτός από χώρος άσκησης πολιτικής ή επιχειρηματικής δραστηριότητας, μπορούν να είναι και χώρος άσκησης διπλωματίας μια που δημοσιεύουν πληροφορίες για τη θεσμική διπλωματική δραστηριότητα μιας χώρας. Δηλαδή, την διά της διπλωματικής λεγομένης οδού άσκηση εξωτερικής πολιτικής, όπως είναι μια ομιλία στη Γενική Συνέλευση του ΟΗΕ. Τελευταία, και με την ανάπτυξη των ηλεκτρονικών ΜΜΕ, ενδιαφέρον προκαλεί η συμμετοχή ή αλλιώς η συνύπαρξή τους, στην άσκηση της αποκαλούμενης δημόσιας διπλωματίας. Δηλαδή, της εκτός των θεσμικών πλαισίων, δημοσίως εκφραζόμενης άσκησης εξωτερικής πολιτικής. Παράδειγμα, ένα τηλεοπτικό διάγγελμα του πρωθυπουργού προς τον ελληνικό λαό, για ένα εθνικό ζήτημα, το οποίο μπορεί να απευθύνεται έμμεσα και σε γειτονική χώρα. Εκ πρώτης, τα ΜΜΕ είναι αλληλένδετα με το χαρακτήρα των μηνυμάτων της δημόσιας διπλωματίας αφού αυτά είναι πλέον οι «αναγκαστικοί» φορείς των μηνυμάτων της.

Προβληματιζόμαστε όμως 1) στο κατά πόσο διευρύνεται η συμμετοχή των ΜΜΕ στην επικοινωνία μεταξύ των παραγωγών και των αποδεκτών της δημόσιας διπλωματίας, και 2) αν αυτή η δυνατότητα συμμετοχής των ΜΜΕ, που εκλαμβάνεται και ως δυνατότητα παρέμβασης, μπορεί να γίνει ενοχλητική ή και επικίνδυνη.

Χάριν παραδείγματος ας χρησιμοποιήσουμε την πρόσφατη ένταση μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας για τα 12 μίλια. Η ένταση προκλήθηκε με αφορμή τις προσπάθειες που κατέβαλε η Τουρκία για να αδρανοποιήσει το δικαίωμα της επέκτασης των χωρικών υδάτων της Ελλάδας, από τα 6 στα 12 μίλια, δικαίωμα που κατοχυρώνεται στη σύμβαση του Μοντέγκο Μπέι του 1982 (Σύμβαση για το Δίκαιο της Θάλασσας).

Η συμπεριφορά των ελληνικών ΜΜΕ ως φορέων δημόσιας διπλωματίας αποτελεί το πεδίο (όσο μας επιτρέπει η πρόσφατη ένταση) στο οποίο δοκιμάζονται οι παρακάτω σκέψεις.

* ΣΗΜΕΙΩΣΗ ΤΕΤΡΑΔΙΩΝ

Ο Πέτρος Δημητρόπουλος είναι δημοσιογράφος-επικοινωνιολόγος.

Η σφοδρή λεκτικά αντίδραση της Τουρκίας αλλά και οι αεροναυτικές ασκήσεις «Νηρηές» Ελλάδας-NATO και «Θαλασσόλυκος» της Τουρκίας που συνέπεσαν τις μέρες γύρω από την 16/11/94, ημερομηνία που ετίθετο σε ισχύ η σύμβαση του Μοντέγκο Μπέι, δημιούργησε το κατάλληλο και για τα ΜΜΕ (ιδιαίτερα για την τηλεόραση) σκηνικό για την ανάδυση αρκετών ζητημάτων που συνδέονται με τη δημόσια διπλωματία.

Το πρώτο που πρέπει να επισημάνουμε είναι η ταχύτητα με την οποία μεταδόθηκαν οι δηλώσεις (ιδιαίτερα οι τουρκικές απειλές τύπου «casus belli εάν επεκταθούν τα ελληνικά χωρικά ύδατα» κλπ.) από πρόσωπα που κατεξοχήν ασκούν εξωτερική πολιτική όπως η πρωθυπουργός Τσιλέρ, ο ΥΠΕΞ Σουσόλ, αλλά και ο υπουργός Άμυνας Μεχμέτ Γκιολχάν.

Έχουμε λοιπόν ένα ζήτημα που αφορά την τεχνολογική εξέλιξη που επιτρέπει την άμεση παρουσίαση γεγονότων και δηλώσεων (δημόσιας διπλωματίας) που ασκούν επίδραση στην άσκηση της εξωτερικής πολιτικής. Ένα άλλο ζήτημα που αφορά τα ΜΜΕ και τους διπλωμάτες που χρησιμοποιούν τις νέες αυτές δυνατότητες αφορά την προϊδέαση του κοινού, τη δημιουργία κλίματος, τη βολιδοσκόπηση αντιδράσεων και ίσως και το πιο σημαντικό να εμφανίζονται ως οι έχοντες την πρωτοβουλία κινήσεων. Αυτός που δεν ασκεί δημόσια διπλωματία ή που αλλιώς γίνεται αποδέκτης της, είναι σαν να στερείται ένα σύγχρονο όπλο άσκησης εξωτερικής πολιτικής. Η εικόνα που δημιουργείται πολλές φορές από τη δημόσια διπλωματία μπορεί να αποδειχθεί αρκετά ισχυρή ώστε να παρασύρει όσους ασκούν παραδοσιακή διπλωματία σε μη αναμενόμενες υποχωρήσεις. [συνάντηση Παπούλια-Σουσόλ: δεν θα αλλάξει τίποτε την 16/11.1994, δηλώσεις Ευάγγελου Βενιζέλου με ίδια έκφραση].

Ο διπλωμάτης προσπαθεί μέσω της δημόσιας διπλωματίας να κερδίσει πόντους τουλάχιστον ως προς την εικόνα της εξωτερικής του πολιτικής και γι' αυτό θα μπει στον πειρασμό (με τη δικαιολογία π.χ. της... ανύψωσης του ηθικού του λαού) να περάσει τέτοια θέματα στα ΜΜΕ, τα οποία τότε, είτε εμφανίζουν μια στοιβαρή εξωτερική πολιτική, είτε αποκρύπτουν αυτή ακριβώς την έλλειψή της ή την αδυναμία εφαρμογής της. Στην περίπτωση όμως του παραδείγματος έχουμε όχι μόνο μια πλημυρίδα δηλώσεων στα τουρκικά και διεθνή ΜΜΕ, αλλά και στήριξη των απειλών με μεταφορά της αεροναυτικής άσκησης «Θαλασσόλυκος» από τη Μαύρη Θάλασσα στο Αιγαίο και την έξοδο του ωκεανογραφικού «Πίρι Ρέις». Ποια η επίσημη έκφραση της ελληνικής δημόσιας διπλωματίας; Υπάρχει μια στάση κατευνασμού (βλ. και παραπάνω) με εξαιρέσεις που δεν αλλάζουν το «επίσημο» κλίμα.

Επανερχόμενοι όμως στους αρχικούς προβληματισμούς, για τη συμμετοχή δηλαδή των ΜΜΕ στη δημόσια διπλωματία, πρέπει να εξετάσουμε το πώς τα ίδια τα ΜΜΕ αντιμετώπισαν την κατάσταση. Αναφέρομαι συγκεκριμένα στις εικόνες πολέμου (από αρχαικό υλικό ασκήσεων με πραγματικά πυρά— που κατέκλυσαν τα δελτία των 8 1/2 αλλά και την άκριτη αναμετάδοση δημοσιευμάτων τουρκικών εφημερίδων που εμφανώς ασκούσαν και αυτές δημόσια διπλωματία. Οι τουρκικές εφημερίδες κατάφεραν να ασκήσουν δημόσια διπλωματία όχι μόνο για «εσωτερική κατανάλωση», αλλά όπως αποδείχθηκε από τις ποικίλες διαψεύσεις Ελλήνων παραγόντων εξωτερικής πολιτικής, πέτυχαν να συζητούνται οι αιτιάσεις τους μέσω των ελληνικών ΜΜΕ και στην ελληνική κοινή γνώμη. (βλ. α' διάψευση ΥΠΕΞ Κάρολου Παπούλια [13/11/

94] δημοσιεύματος τουρκικής εφημερίδας ότι «η Ελλάδα έχει δεσμευθεί πως δεν θα επεκτείνει ούτε τώρα ούτε στο μέλλον τα χωρικά της ύδατα όπως έχει δικαίωμα». Τη δήθεν ελληνική δέσμευση «ανέφερε» σε επιστολή του προς την τουρκική ηγεσία ο Αμερικανός πρόεδρος Μπιλ Κλίντον, β' διάψευση ΥΠΕΘΑ [17/11/94] δημοσιεύματος της «Χουριέτ» για επανενεργοποίηση «παγωμένης» συμφωνίας του 1988 που προέβλεπε ότι οι στόλοι των δυο χωρών θα ανταλλάσσουν πληροφορίες κατά τη διάρκεια ασκήσεων και δεν θα πλησιάζουν περισσότερο από μια καθορισμένη απόσταση, γ' διάψευση του κυβερνητικού εκπροσώπου «ανακύκλωσης τουρκικών δημοσιευμάτων» από ελληνικά ΜΜΕ [27/11/94] μυστικής συμφωνίας μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας για τους όρους διεξαγωγής γυμνασίων και για το καθεστώς στο Αιγαίο, αλλά και για «υποδείξεις» ή «συστάσεις» Αμερικανών για τις ασκήσεις).

Έχοντας την ευχέρεια να δούμε την ένταση όπως την κατέγραψαν ορισμένοι ιδιωτικοί τηλεοπτικοί σταθμοί, εκ των υστέρων, φαίνεται τραγικά αστείο το ότι η κοινή γνώμη δεν εξωθήθηκε σε αντιδράσεις φόβου, αγωνίας και αλλοφροσύνης τύπου '87. Μια εξήγηση για το φαινόμενο αυτό εδράζει στην «ψυχαγωγική» μορφή των δελτίων ειδήσεων που, όταν διαφημίζονται, καλούν τον τηλεθεατή να παρακολουθήσει ένα σόου (κατασκευασμένο) που θα τον «καθηλώσει», θα τον συγκινήσει αλλά δεν θα τον κινητοποιήσει. Το ρόλο αυτό τον αναλαμβάνουν οι ίδιες οι «κάμερες». Όταν υποκαθίσταται λοιπόν η δημόσια διπλωματία από τα ΜΜΕ και μάλιστα με τέτοια μορφή, αναρωτιόμαστε στο κατά πόσον η θεσμική διπλωματία θα βρεθεί στην ανάγκη να διαμορφώσει την πολιτική της εκ νέου.

Εάν η επιστολή Κλίντον, οι δηλώσεις Ζυπέ για «αποφυγή μέτρων που μπορούν να οδηγήσουν σε εμπλοκή»¹, οι διπλωματικές παρεμβάσεις Ρωσίας και Βουλγαρίας (δείγματα άσκησης θεσμικής αλλά και δημόσιας διπλωματίας) δεν έπεισαν αρκετά, τότε η δημόσια διπλωματία των ΜΜΕ συμπληρώνει την εικόνα. Οι «Νιου Γιork Τάιμς», που αποδίδουν αξιόπιστα την εξωτερική πολιτική των ΗΠΑ, οικτίρουν Ελλάδα και Τουρκία που ενώ «παίρνουν δωρεάν στρατιωτική βοήθεια, τη χρησιμοποιούν για να απειλούν αλλήλους αλλά και τρίτους»²... Η γαλλική «Λιμπερασιόν» κατηγορεί την Ελλάδα ότι «υποχωρεί στους δυνατούς... και ότι τη μετριοπάθεια που έδειξε με την Τουρκία» όπως αποκαλεί η εφημερίδα την ελληνική υποχωρητικότητα, «να την έδειχνε στα Σκόπια και στους Αλβανούς εργαζόμενους στην Ελλάδα».

Από ελληνικής πλευράς, η δημόσια πολιτική κατευνασμού³, η σωρεία διαψεύσεων δημοσιευμάτων τουρκικών εφημερίδων, οι διαφορετικές δηλώσεις ΥΠΕΞ και ΥΠΕΘΑ για τις τουρκικές ενέργειες ή ακόμα και η διαφοροποίηση του π. ΥΦΕΞ Θεόδωρου Πάγκαλου, περιγράφουν εν ολίγοις την εσωστρέφεια, παθητικότητα και έλλειψη πολιτικής στην άσκηση δημόσιας διπλωματίας.

Η Τουρκία, παρ' ό,τι το Διεθνές Δίκαιο είναι εναντίον της, δεν περιορίστηκε στη μεταφορά της άσκησης «Θαλασσόλυκος» από τον Εύξεινο στο Αιγαίο, στις παραβάσεις του εναέριου χώρου μας, στην έξοδο του ωκεανογραφικού «Πίρι Ρέις» σε «πραγματικά» δηλαδή μέτρα, προέβη ταυτόχρονα στις εξής κινήσεις. Διαδήλωσε σε όλες τις πλευρές ότι θεωρεί casus belli την επέκταση των ελληνικών χωρικών υδάτων. Κινητοποίησε τον Τύπο της χώρας. Ερμήνευσε την επιστολή Κλίντον κατά το δοκούν, αλλά και τις δηλώσεις των Ρώσων αξιωματούχων για το καθεστώς ναυσιπλοΐας στο Αιγαίο⁴ διαστρέβλωσε. Κάλεσε (ο πρόεδρος Ντεμιρέλ) Ευρωπαίους δημοσιογράφους

φους για να τους εκθέσει τις τουρκικές απόψεις και για να εμπλέξει Ρωσία, Βουλγαρία, Ρουμανία, Ουκρανία που «τις αφορά το θέμα των 12 μιλίων». Κινητοποιήθηκε δηλαδή αποτελεσματικά στην αξιοποίηση της δημόσιας διπλωματίας⁵.

Η δημόσια διπλωματία της ελληνικής κυβέρνησης μπορεί θεωρητικά να μη συνέβαλε στην ένταση που προώθησε η Τουρκία, όμως, εκ του αποτελέσματος φαίνεται ότι δεν είχε τη δυνατότητα να ανταπεξέλθει. Διότι νίκη σ' αυτό το επίπεδο στηριζόταν απλά στην άσκηση του δικαιώματος επέκτασης, ή σε κίνηση τακτικής νίκης που θα ήταν η άμεση κύρωση της σύμβασης από την ελληνική βουλή και ο καθορισμός του χρόνου και τρόπου άσκησης του δικαιώματος.

Στο πλαίσιο άσκησης μιας δορυφορικής ελληνικής εξωτερικής πολιτικής, τα ΜΜΕ φαίνεται να παίζουν το ρόλο του υπερθεματίζοντος ουραγού, καταλαμβάνοντας δυστυχώς (κάτω από αυτούς τους όρους) τη θέση του συμμετόχου διπλωμάτη.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Συνέντευξη Αλέν Ζυπέ στην Ήρα Φελουκατζή, «Ελευθεροτυπία», σελ. 12, 17/11/1994.
2. «ΤΑ ΝΕΑ» (23/11/1994) αναδημοσιεύουν επιστολή του διευθυντή προγράμματος επιστημών και τεχνολογίας για θέματα διεθνούς ασφάλειας στο Ινστιτούτο Τεχνολογίας της Μασσαχουσέτης (ΜΙΤ) Κώστα Τσίπη που απαντά στους «Τάιμς» για τη «δωρεάν» στρατιωτική βοήθεια των ΗΠΑ: «ευχαριστούμε δεν θα πάρουμε» τα παλαιά σας όπλα, με την προϋπόθεση «εκσυγχρονισμού» τους, για να πληρώνουν οι Έλληνες φορολογούμενοι βοήθεια (τα ανταλλακτικά τους, τη λειτουργία εργοστασίων στις ΗΠΑ κλπ.) και τα αντίστοιχα μειονεκτήματα για Ελλάδα και Τουρκία σε σημείο να φτάνει [πολύ λογικά κατά τη γνώμη μας] να αρνείται τέτοια βοήθεια εκ μέρους των δυο χωρών. [Τη δουλειά που πρέπει να κάνουν οι επίσημοι φορείς στα διεθνή ΜΜΕ, τα οποία απηχούν τις επίσημες απόψεις των κρατών τους και έτσι διαμορφώνουν τη γραμμή για τα εξωτερικά στους λαούς τους, την έκανε ο κος Τσίπης με αποτελεσματικό τρόπο που προσιδιάζει στο θυμικό των αναγνωστών της εφημερίδας («φορολογούμενοι»), και στο λογικό τους («τι σημαίνει...»), προσθέτοντας το αξιοπρεπές «ευχαριστώ δεν θα πάρω...» με τρόπο που γίνεται κατανοητό στο ξένο κοινό].
3. «Τίποτα δεν θα συμβεί στις 16 Νοεμβρίου...» δήλωση κυβερνητικού εκπροσώπου, 13/11/94.
4. Το Τουρκικό πρακτορείο Ειδήσεων «Ανατολού» μεταφέρει παραποιημένες δηλώσεις του εκπροσώπου του ρωσικού ΥΠΕΞ Γκριγκόρι Καράσιν σύμφωνα με το οποίο η Ρωσία επιθυμεί διατήρηση του στάτους κβο στο Αιγαίο και τη διάθεσή της για μεσολάβηση μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας. Ο Καράσιν διαμαρτυρήθηκε στο «Ανατολού» για την «όχι εντελώς ακριβή διατύπωση». Είπε επίσης «Η Ελλάδα βάσει της συνθήκης έχει κατ' αρχάς το δικαίωμα να ορίσει τα χωρικά της ύδατα σε 12 ν.μ. με την προϋπόθεση όμως ότι κατά τον δέοντα τρόπο θα λάβει υπόψη της τα νόμιμα συμφέροντα των γειτόνων της και των παραδοσιακών χρηστών των υδάτων του Αιγαίου», και πρότεινε διάλογο... Η «Turkish Daily News» παρουσιάζει δήλωση του νέου Ρώσου πρέσβη στην Άγκυρα να δηλώνει «θεωρητικά μπορεί η Ελλάδα να αξιώνει τα 12 ν.μ. στην πράξη όμως κάτι τέτοιο δεν είναι εφαρμόσιμο». Το ρωσικό ΥΠΕΞ όμως διαβεβαίωσε τον πρέσβη στη Μόσχα Κ. Ζερβουδάκη ότι δεν αναφέρεται στο στάτους κβο στο Αιγαίο και δεν αφήνει τέτοιο θέμα «στα χέρια κάποιου πρέσβη». («Ελευθεροτυπία», 23/11/1994).
5. Ο Μουμτάζ Σουσάλ (16/11/94) αλλά και ο Σουλεϊμάν Ντεμιρέλ (23/11/94) δεν δίστασαν να κατηγορήσουν τον Τύπο ως υπεύθυνο για την προκληθείσα ένταση.